

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 61 (27).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 30. märtsil 1927. a. kell 17.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **J. Hünerson**, välisminister **F. Akel**, haridusminister **J. Lattik**, sõjaminister **N. Reek**, rahaminister **L. Sepp**, kohtuminister **O. Tief**, teedeminister **A. Kerem**, töö-koolekandeminister **J. Masing**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

2. Maavolikogude kodukorra muutmise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

3. Riigiteenijate haiguskindlustusseadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.15 min.

Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu poolt määratud.

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

(Arutamisel riigi võlad ja erakorralised kulud.)

Teedeminister **A. Kerem**: Austatud Riigikogu liikmed! Ühe eelkõneleja poolt toodi ette,

nagu oleks käesoleva ettepaneku juures teatava arusaamatusega tegemist, — sest kuidas võidi mõni aeg tagasi samas asjas eelarve-ettepanekuga esineda, mis 10.300.000 marka suur oli, ja nüüd uue ettepanekuga, mis ainult vähe üle 4 miljoni on. Mis siin vahepeal on muutunud? Ma võin tähendada, et sisuliselt mitte midagi, küll on eelarve tehniline külg selles mõttes muudetud, et eelarve tasakaal alles saaks hoitud. Neil põhjustel ei olnud Vabariigi Valitsusel võimalik eelarvesse tervet summat sisse võtta, vaid nii nagu meil sagedasti on tehtud, kui teatava ettevõtte jaoks suurem summa tarvis läheb, kui arutuselolevasse eelarvesse võimalik üles võtta, siis võetakse sellesse ainult osa tervest krediidist. Nii on

asi iseenesest väga lihtne. Terve krediit — 10.300.000 marka — jääb püsima, käesolevasse eelarvesse on võetud osa sellest — 4.250.000 marka.

Edasi võiks lühidalt rääkida sellest, kas need Tallinna raudteesõlme ümberehitamise kavatsused tehniliselt mõeldavad ja soovitatavad on. Siin võib otsekohe öelda, et Nõmme trammiliini edasiviimise juures, kui ka Kopli ühenduse loomise juures võib tõepoolest palju paremaid kavu ette panna kui see, millest jutt, kuid üks viga on neil kõigil, et nad sellejuures väga palju kallimad ka on. Kui siin räägiti, et raudtee tuleks teise korra peale ehitada, siis ei või ühel juhtumisel nende vastu midagi rääkida, kui jällegi palju raha oleks. Aga seni oleme sõitnud ühel pinnal uulitsatega. Berliinis seda ei tehta, aga meil, kus liikumine on nõrgem, oleme teatava hädaohuga riskeerinud ja sõitnud. Ka Nunne uulitsa ülesõidukoha kohta ei või öelda, et see väga modern oleks, kus iga poole tunni tagant ja veel tihedamini manööverdavad rongid ja vedurid läbi sõidavad ja teisel poolt autod ja muud sõiduriistad. Ega see ideaal ei ole, aga praegu peame sellega kui paratamatusega leppima. Kuid tulevikus, kui olud vähegi paranevad, tuleb Nunne tänava ülesõit selles mõttes korraldada, et raudtee otsajaama ehitame, või siis sel teel asja korraldame, et uulitsa üle raudtee viadukti abil üle viime. Igatahes on see tuleviku küsimus. Kui raha oleks, võiks selle tööga kohe algada, aga rahapuudus on see, mis neid töid sunnib edasi lükkama.

Kui nüüd ka tehnilisest küljest vaadata neid kavatsusi, et Nõmme trammiliikumist edasi viia Merepuiesteeni, siis on selles mõttes ikkagi kõige halvem just Nunne tänav, ja praeguse liikumise juures Nõmme trammiliikumine sulub samavõrd selle tänava liikumise, kui siis, kui trammiliini pikendada Merepuiesteeni. Kui nüüd Nunne tänava kohal elektrirongide liikumine mõeldav, siis ei tohiks selle trammiliikumine ometi takistuseks olla neil tänavail, mis liikumise poolest palju vähem elavad on, nagu Pikk tänav ja Suurtüki tänav. Kui siia juurde võtta veel Kopli trammiliikumine, siis see seisukorda ei kergenda, vaid raskendab, aga raudteelased arvavad siiski, et teatava riisiko juures, mida meie seni oleme pidanud ka kandma, on see läbiviidav ja mõeldav. Mis

raudtee tõususse puutub, siis ei ole kahe silma vahele jäänud see eriline tõus. Pika ja Nunne tänava vahelises liiniosas, siin ulatub tõus $\frac{11}{1000}$. (K. Virma, stp: Noh, on ikka rohkem!) Võib olla, et mina natukene eksin, mäletan vaid, et oli 11. Igatahes praegu liiguvad sellel teel rongid ilma õhupidurita, järelikult peab oletama, et rongid, mis koosseisu poolest lähemad ja õhupiduritega varustatud on, siin vähem hädaohtlikult liikuda võivad, kui kaubarongid.

Mis puutub eelarvesse, kuidas Nõmme tramm end tasuks, kui pikendada seda liini Merepuiesteni, siis iga eelarve põhjeneb ju lõpuks oletuste peal. Kui mina Tallinna linna trammide eelarvet vaatsin, siis seal kalkuleeritud tulud ei ole ka muud kui oletused. Ka see sõitjate arv, millega on arvestatud Merepuiesteni trammide pikendamise puhul, põhjeneb oletustele nendesamade raudtee asjatundjate poolt, kes varemaltki on kalkulatsioon teinud ja selles mitte palju ei ole eksinud. On arvestatud sellega, et sõit 5 mk. nendele kallim on, kes Merepuiesteni sõidavad. Sellega saaksid ehituskulud tasutud.

Lõpuks aga tahaksin selle peale tähendada, mis asjaolu õieti sundis valitsust selle ettepanekuga esinema. Riigikogu liikmed mäletavad, et algeelarve ettepanekus ei olnud seda ettepanekut mitte, vaid Tallinna jaama ümberehitamise kavaga esines hiljem Vabariigi Valitsus, esines pärast seda, kui Tallinna linnavalitsus oli esitanud palve Vabariigi Valitsusele, et valitsus Tallinna linna trammilaenu umbes 120-miljonilise summa suuruses garantiid oma peale võtaks. Vaadake, just see garantiiküsimus sundis valitsust kaaluma asjaolusid, kas viimati see garantiid ei ole palju kallim, kui võib olla teise palju vähema otsekohe kulu kandmine. Valitsus, asja läbi arutades, tuli tahtmata otsusele, et see garantiidandmine võib väga kalliks kujuneda. Tallinna linna suhtes on kogemused, kus valitsusel garantiid andes terve laenu tuli tasuda, selleks vastavaid summasid riigipangast lubades ja lõpuks muidugi ka protsente veel alandada. Näiteks Tallinna veevärgi laenu garantiid juures öeldi pärast: kui ei alanda protsente, siis tuleb elanikkudel vesi väga kallis. Ja kui praegu on päevakorral trammilaenu garantiid küsimus 120 miljoni suuruses, siis tõuseb küsimus, kas mõne aasta pärast ei tule ka see laenu riigi kanda. Ja siis tuleb selle eest meil protsente maksta iga aasta umbes 10 miljonit välisvaluutas.

Vaadake, kui küsimus nii on üles seatud, siis tuli valitsusel kaaluda, kas on põhjust palutud 120 miljoni laenu garantiid oma peale võtta, või on õigem esineda ettepanekuga, ühekordsed kulud kanda 10 miljoni marga suuruses, mis

iga aasta välisvaluuta protsente enam juurde ei nõuaks ja mis teatavat, võib olla mitte küll nii head liikumist pakkuda ei suuda, nagu kahe-rööpa tramm, kuid siiski odavam ja otstarbekohast liikumist Kopli ja linna vahel võimaldab, kui praegune olukord seda lubab.

Vaadake, viimane kaalumise sundis valitsust niisuguse ettepanekuga Riigikogu ees esinema. Valitsus seda ettepanekut toetades ei saa muidugi selle summa andmist või mitteandmist oma olemasolu küsimuseks teha, vaid valitsus on siin katsunud, niipalju kui see talle võimalik, linna huvidele vastu tulla, et eriti Kopli ja Nõmme elanikkudele odavam ja otstarbekohasemat ühendust võimaldada. Kui aga Riigikogu arvab, et ka see ühenduse loomise küsimus edasi võiks lükatud saada, siis saab valitsus sellest nii aru, et kallima võimaluse — 120-miljonilise laenusumma garanteerimine iseenesest kõrvale tuleb jätta. (K. Virma, stp: See on asja segiajamine.) Valitsusel on neid kahte asja võimalik koos otsustada, mitte nii, et välislaenu üks asi oleks ja teine eelarve-summa. Muidugi kui on linnavalitsusel võimalik seda laenu realiseerida ilma valitsuse garantiid ja kindlustuseta, siis ei ole valitsusel mingisuguseid abinõusid ja põhjusi vaheleastumiseks. Aga üks asi on valitsusel ka sellel juhtumisel selge, et kui palju ta meile õnne kaasa toob — on küsitav. Sest linn võiks ju väga häid ettevõtteid teha, mis temale majanduslikult palju sisse annaksid. Näiteks on üks hea kino väga kasulik ettevõtte, kui aga selleks välislaenu võetakse ja protsente maksetakse, siis on see väga küsitav ettevõtte meie rahvamajanduse seisukohalt. (K. Virma, stp: See on jälle üks peatükk sellest operetist.) Jah, härra Virma, siin võivad arusaamised lahku minna, aga kui trammide ühendust võtta, siis see meile otsekohe välisvaluutat ei produtseeri, küll aga toob Tallinna linnale kohustusi umbes 10.000.000 marga suuruses välisvaluutas iga aasta juurde, mis maksude näol Tallinna kodanikkudelt sisse võtta tuleks ja seega neid vastavalt koormaks. Vastutasuks saavad need kodanikud küll teatavad mõnused, aga ma arvan, et sel ajal, kui meil pihust suhu tuleb elada, ei saa esimeses joonis mõelda mõnused peale, vaid tuleb esimeses joonis raha sinna investeerida, kus midagi juurde kasvab, et selle juurdekasvu abil alles mõnused valmistada. (Vahel hüüe pahemalt poolt.) Seda on ka teedeministri ringkonnas kaalutud ja on arvamised sinnapoole kaalunud, et on tõesti linnu, kus tramm oma aja üle on elanud ja korralikke uulitsaid ehitatakse ning teised liikumiseabinõud seal käima pannakse. Võib olla ka, et Tallinnal on võimalik edaspidi korralikke tänavaid teha,

kuid need on küsimused, mida võidakse arutada eriteadlaste ringkondades. Loodetavasti on linnavalitsus ka neid küsimusi arutanud, ja mul ei ole põhjust nende juures kauemini peatuda. Üks on aga selge, et ei ole põhjust investeerida raha elumõnustusete jaoks.... (M. Martna, stp: Mis inimese eluvajadus on, see ei ole elumõnustus! Et kui palju jalu joosta võib, siis ei maksa ju saapaid jalga panna!) Härra Martna, oleks väga hea, kui meie Paldiski kiirrongi käima paneksime, siis saaksime ühe tunniga sinna, aga see oleks palju kallim, ja meie lepime praegu segarongidega. (M. Martna, stp: Härra minister, Teie räägite abd-st.) Jah, abd-st, aga Teie algasite peale, ja ma ei saa sellest mööda minna. Siin olgu veel tähendatud selle peale, et kui Nõmme trammi pikendada kuni „Marinani“, siis Kopli tee pikendamine kuni Veneturuni ei lähe maksama enam kui 2.300.000 marka. Valitsus on seda kaalunud, et meie seda ühendust küll 20 aastat ehk ei tarvita, kuid kui meie teda ka 2—3 aastat tarvitame, siis on ta täiesti tasutud. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Võib olla, et selle aja jooksul on Tallinna linn juba nii rikas, et ta välislaenu ei tarvita ja võib vabalt omale tramvaisid ehitada. Nüüd aga, kus Tallinna linn laenude all ägab, on valitsus selle peale vaadanud kui luksuse peale ja seda enam, et umbes sama ühendus on teostatav esialgu palju väiksemate kuludega.

J. Lehtman (as): Austatud Riigikogu liikmed! Eelarve-komisjonis tegin ma ettepaneku, määrata 15 miljonit marka ühistegeliste eksport-tapamajade riiklikuks laenuks. See ettepanek lükati tagasi, sest valitsus tõi ette, et temal selleks summasid ei ole. Nüüd aga näeme, et eelarve on kokku seatud ülejäägiga, summad selleks on olemas, ja sellepärast ei pruugi nende saamise üle pead murda. Mina kordan oma ettepanekut, kuid võtan arvesse seda, et eelarve-summad, mis vabad on, ei ulatu 15 miljonini, vaid see on 7 miljonit marka. Sellepärast teen ka ettepaneku, selleks otstarbeks määrata 7 miljonit marka.

Meil tõendatakse, et põllumajandus on majanduse alus. Kuid meie põllumajandus ei suuda ise kõiki oma tooteid ära tarvitada, sest meie kaubandus on väikene ja ei suuda ise kõike ära tarvitada. Meie põllumajandus peab osa oma toodetest välismaadele saatma. Sellest ei ole kellelgi kahju, sest isegi tööstustöölised võivad ainult selle läbi, kui põllumajanduses raha juurde tuleb, kui põllumajandus jõukamalt võib maja pidada ja kui jõutakse palju tööstussaadusi osta. Kui tahame oma kaubaga välisurule minna, siis ei saa seda kaupa

sinna sel kujul vedada, nagu seda meil tarvitatakse. Välisurug seab oma nõuded üles. Meil tuleb nende nõuete järgi oma kaupa valmistada, alles siis võime seda välisurule saata. Meie algasime välisurule saatmist oma võiga. Meie asutasime hulk meiereisid, kus piima ümber töötame ja seda välja veame võina. Kuid põllumajandusel üksi on vähe sellest, et võimalus on piima välja vedada ümbertöötatud kujul või näol.

Meil on tarvis ka teisi põllumajandussaadusi välisurule vedada. Muidugi peame katsuma seda välisurule vedada, mille järele nõudmised on. See on meie sealihha. Seda sel kujul välja vedada, nagu meie seda kodus tarvitame, ei saa. Välisuruga nõuded on teised. Tuleb sigu teisiti tappa teistes, selleks eriti ehitatud tapamajades, mis eksporttapamajade nime kannavad. Alles siis, kui sealihha sel kujul valmistatud, võib ta välisurule saatmiseks. Möödaläinud aastal oli meil selleks laenuks ette nähtud 5.000.000 marka, kui nüüd tänavuaastal 7.000.000 marka juurde saame, siis on see summa juba nii suur, et temaga on võimalik ühe aasta jooksul vähemalt üks eksporttapamaja hoone üles ehitada. Teisel aastal edaspidi tuleks sellekohane sissesead muretseda ja võib tööle hakata. Kuhu seda tapamaja ehitada ja kellele laenusid anda, need küsimused tulevad muidugi eriseadusega lahendada, ja sellepärast peaksid need vaidlused selle üle täna ära jääma. Seda raha, mis eelarves praegu ülejäägina figureerib, soovitakse küll teiseks otstarbeks saada, nimelt Tallinna linna elanikkudele läbikäimise hõlbustamiseks raudtee ehitamiseks teatud kohta. See kulu on aga niisugune, mis mingisugust tõusu ei anna, mingisuguseid uusi väärtusi selle läbi loodud ei saa. Kui meie aga ehitame eksporttapamaja, selle läbi tõstame meie seakasvatust, saadame kauba välismaale ja oleme selle läbi produktiooni suuresti tõstnud. Sellepärast arvan ja loodan, et kõik, kellel meie põllumajandus südame peal, selle ettepaneku poolt hääletavad. (K. Tonkman, põl; Kellel poliitilised sead sündame peal on.)

M. Martna (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Tahan rääkida sellest kümnest miljonist, mis on eelarves väikekorterite ehitamiseks mõeldud, ja millise summa kohta rkl. Kaarna muudatus-ettepaneku tegi. Ma juhin sellejuures tähelepanu järgmise asjaolu peale. Sai uuesti selgeks, et meil, niihästi valitsuse, kui ka parlamendi ringkondades, teatavad küsimused väga segased on. Ühelt poolt öeldakse näiteks, et Tallinnas on liig palju kortereid ja et nende juurdeehitamine oleks hädaohtlik. Teiselt poolt rõhutatakse kor-

teripuudust ja viletsust. Härra Kaarna kardab, et uute korterite juurdeehitamisega maalt veel rohkem inimesi linna koguks, kuna riigi ehituspoliitika seda joont peaks ajama, et inimesi linnast maale meelitada ja suruda. Mina arvan, et meie praegune korteriviletsus juba väga suur on, et kui see üldse inimeste peale linnast maale minemiseks mõju avaldama peab, siis vähemalt suur osa linnainimestest juba maale põgenema oleks pidanud. Tähen- dab, senine viletsus, nagu näha, seda tagajärge ei ole andnud. Elamistihedus on ju meil suurem kui kuskil mujal. Härra Kaarna eeldus ei või nõnda mõjuv olla, nagu tema arvab. Sel põhjusel elukorterite juurdeehita- misele mitte asuda tähendaks seda, et Eestis rahva elulistest vajadustest hoopis teisiti aru saadakse kui teistel maadel. Teedeminister härra Kerem tähendas, et linnades läbikäimise abinõude suurendamine on „mõnusus- te suurendamine“. Härra Lehtman omalt poolt tähendas, et niisuguste „mõnusus- te suurenda- mine“ ei tähenda veel majanduslikku tõusu, ja soovitas rohkem tapamaja ehitada.

Kui teiste riikide arenemiskäiku silmas pidada, siis ei leia meie seal niisuguseid vaateid, et läbikäimise abinõude suurendamine mõnu- suse mõttes laiatumist tähendaks, ja et see tõusu ei tähendaks. Härra Lehtman tähen- dab, võib olla õigusega, et meie rahvas ei suuda oma põllumajanduse saadustest suu- remat osa ära tarvitada, vaid neid tuleb välja- maale saata. Üht teame aga meie, nimelt et suur osa meie rahvast alatoitluse elab, rahvas ei suuda küllalt osta. Siin peab majanduselus mingisugune vastolu olema. Sest kui inimesed alatoitluse all kannatavad, siis tähendab see, et neil ei ole küllalt süüa. Kui neil ei ole küllalt süüa, siis tähendab see, et neil ei ole küllalt sissetulekut, või teiste sõnadega, neil ei ole tööd, ei ole rahateenimise võimalusi. Kas ei tuleks siin peale hakata küsimuse lahendamise- ga, kas meil võimalik ja tarvilik ei ole siseturgu laiendada? Mina ei kahtle, et meil võimalus on siseturgu selles mõttes laiendada, et suur osa sellest kaubast, mida praegu väljamaale viiakse, kodumaal ära tarvitataks. Mina arvan, kui näiteks meie kogukonnad ja riigivalitsus plaanikindlalt hakkaksid meile rohkem niisuguseid elamismõnusususi muretsema — ma ei mõtle mõnusususi, nagu härrad Sepp ja Kaarna korterit- olude lahendamises mõtlevad, vaid mõtlen neid hädapäraseid mõnusususi, mis inimestel tarvilikud elamiseks ja liikumiseks, sest keegi ei tunnusta seda elumõnusususeks, kui inimene talveks taliriided selga paneb, ja samuti ei või seda laitvas mõttes elumõnusususeks nime- tada, kui rahvale lahedamad elukorterid ja lahedamad elamisvõimalused muretsetaks, —

siis tähendaks see töövõimaluste suurendamist, majanduslikku tõusu. Sest nii- ja niipalju rohkem tööd ei tähenda muud, kui siseturu laiendamist, rahva ostujõu suurendamist. Ja see on majanduselu tõstmine. 10 miljonit, mis valitsus korterite ehitamiseks on üles võtnud, siis — kui ma oma parteisõbra Virma sõnu tarvitada tahaksin, — on see ka ainult üks operetinumbrer. Kuna meie alevites ja linnades umbes 30.000 korterit vähe on, ei tähenda 10 miljonit niihästi kui midagi. (Raha- minister L. Sepp: Sellega võib 200 miljonit erakapitali juurde tõmmata.) Miks Teie seda pole juba varem teinud, kui Teie teate, et 10 miljoniga nõndapalju erakapi- tali ehitustööstusesse tõmmata võib? Siis oleksite seda juba aastate eest tegema pidanud. (Rahaminister L. Sepp: Erakapital siia maani ei tulnud.) Ah, siis nüüd tuleb? Teie olete aga linnade välislaenu vastu, mis ju ka erakapital oleks! (Rahaminister L. Sepp: Just sellepärast, et meie välislaenu tahame korterite jaoks aga mitte trammi jaoks.) Trammi ehi- tamine on ka inimeste jaoks vajalik, ehk küll korterite ehitamine ka minu arvates veel vajalikum on. (Rahaminister L. Sepp: Siis mitte, kui aurutramm neid üles- andeid täita suudab.) Mina ei ole selles asjas asjatundja, aga et riik linnasüdamesse uulitsateid ehitab, seda ma niisuguseks nähtu- seks ei pea, mis harilik ja normaal nähtus oleks.

Mina lõpetan oma väited selles asjas sellega, et ma valitsusele ja parlamendile ettepaneku teen, nende küsimuste selgitamiseks asjatund- jate komisjon moodustada. Seda oleks valitsus juba ammu pidanud tegema.

Meie peaksime nende küsimuste üle selgusele jõudma, kas meil on ülearust tööjõudu, ja kuidas seda ära tarvitada võime? Arvamised lähevad niivõrd lahku, et selgitus paratamata tarvilik on. Meil on nii mõneski asjas komisjone olnud, olgugi et nende komisjonide töö taga- järjed alati hästi ilmsiks ei tulnud, aga siiski on nad teatud selgitust toonud. See on aga küsimus, mille kallal veel pole päid murtud, ja ometi on see üks kardinaal küsimus, mille juurde peaks mindama. Üks asi, mis mõelda annab; kas meil on niisuguseid asjatundjaid, kes seda küsimust selgitada suudaksid? Kuigi see kindel ei ole, peaksime siiski kõigepealt oma asjatundjatega püüdma selgust saada. Niisuguste asjatundjate otsust, nagu me täna siin kuulsime ja nagu me ennegi kuulnud oleme, ei tohi me lõpulikuks pidada, sest sel- lest ei oleks midagi kasu. Neid küsimusi peak- sid tõsised asjatundjad kaaluma.

Edasi tahan ma paar sõna öelda töökaitse, sotsiaalkindlustuse ja sellele määratud 10 mil-

joni suunas. Ka see on niisugune küsimus, mis, nagu näha veel küllalt põhjalikult läbi kaalutud ja uuritud ei ole. Neis küsimustes tuuakse mitmesuguseid väiteid ette. Meie oleme aga nüüd ikkagi mõni aasta poliitiliselt iseseisvana elanud, meil on isegi mitu endist töö-hoolekandeministrit, kes kogemusi on kogunud, meil on töökaitsekomissarid ja selle ministeeriumi ametnikud, kes sellel alal juba mõne aasta on tegutsenud ja kes sellel tööalal paratamata ühte ja teist on leidnud ja tähele pannud, mille üle aga meie parlamendis küllalt teadlikud ei ole. Ma pean tähendama, et tänane töö-hoolekandeministri kõne ka oletada laskis, et praegune härra minister, kes küll alles uus oma ametis on, neist kogemustest, mis teised ministrid omal alal on teinud, mitte väga kauges ulatuses osa ei ole saanud. — Mul on meeles, et endine töö-hoolekandeminister härra Tief läinud aastal kaunis hilja sügisel, kui juba tali nii öelda käes oli, ajakirjandust avalikult informeeris: Suurt tööpuudust meil eeloleval talvel karta ei ole! (J. Soots, põl: Kas see oli ministri informatsioon? — Kohtuminister O. Tief: Mina seda rääkinud ei ole!) Härra minister, kas Teie tõesti tahate minule ülesandeks teha, et ma selle ajalehtedest praegu üles otsin? (Kohtuminister O. Tief: Palun, palun! Mina ütlen kategooriliselt, et see õige ei ole!) Aga mina ütlen kategooriliselt, et mina seda ajalehest lugenud olen. (Riigivanem J. Teemant: Teie lugesite seda vist „Ühendusest“!) Härra Riigivanem, ma sooviksin, et Teie tuumakamaid vahelhüüdeid teeksite! (H. Rebane, põl: See oli väga asjalik vahelhüüe.) Jah, kui Teie hindaja olete, siis muidugi! (M. Laarman, põl: Teie ei ole erapooletu!) Kas ma „Ühendusest“ olen lugenud või mitte, ei ole tähtis, kuid igatahes lugesin seda ühest ajalehest, mis valitsuse esitaja kaudu informatsiooni oli saanud, ja varsti pärast seda, kui see ajalehes oli avaldatud, tuli ilmsiks, et meil käesoleval talvel tööpuudus veel suurem oli, kui varemalt. (Kohtuminister O. Tief: Augustikuul saadeti omavalitsustele küsimised, kui palju on ette näha tööpuudust.) Jah, millal see ka oli, kui Teie küsimised asetasite, aga Teie eelkäijad on ju ka niisuguseid küsimisi saatnud ja linnavalitsuste ning kogukonna valitsuste käest sellekohased vastused saanud. Aga ei härra Tief, ega ka keegi teine ministritest, ka härra Kaarna mitte, ei ole linnavalitsuste ega kogukonna valitsuste peale selleks survet avaldanud, et nad ka omalt poolt oleksid hakanud tööpuuduse vastu võitlema. Kui töö-hoolekandeministeerium selles mõttes midagi on teinud, siis igatahes nii, et ava-

likkus sellest midagi pole teada saanud. Sen on meie omavalitsuse poliitika selles suunas nõndasama puudulik olnud, kui meie valitsusegi poliitika: kui sügis käes, siis tuldatakse ja nõutakse töö-hoolekandeministeeriumi käest töödeks raha, sellepärast et töö-hoolekandeministeerium ei ole suutnud linnavalitsustele või kogukonna valitsustele selgeks teha, et neil selleks ka omad kohustused on. (Kohtuminister O. Tief: Igalpool on survet avaldatud — Pärnus, Narvas...) Ma ei tea, kas härral endisel töö-hoolekandeministril on teada meie naaberlinna Haapsalu seisukord selles suhtes? Haapsalu on väike linnake... (Kohtuminister O. Tief: Haapsalu ei ole riigilt toetust saanud!) Ei ole saanud, ei ole ka nõudnud, ei ole asja tähtsusest arusaamist olnud... Mis teab aga ka töö-hoolekandeministeerium Haapsalu oludest? Haapsalus on linnapea nende asjade otsustaja ja temal on tarvilik arusaamine kahjuks puudunud. Haapsalu linnapea, härra Grönberg teatas, et seal tööpuudust ei ole. Ja töö, mis linnal anda oli, anti vangidele teha, vabad töölised selle tõttu linnavalitsuselt tööd ei saanud. Nõndasama jäid nad ka ilma riigi poolt antavast toetusest, sest linnapea ei pidanud tarvilikuks seda nõuda. Tema arusaamise järgi tööpuudust ei olnud. Vaadake, niisugune on see poliitika, mida meie linnad tööpuuduse vastu võitlemises ajavad, ja mida valitsus õigeks peab.

Juhtivatel kohtadel tegutsevad inimesed, kes sarnaselt asju ajavad, — neil puudub tarvilik arusaamine, nad on sageli juhuslikult oma kohtadele sattunud. Töö-hoolekandeminister dr. Masing tähendas siin täna, et töö-hoolekandeministeerium on sarnane objekt, millele nimi on enne antud ja tema tegevuskava alles hiljem kokku lapitud, tähendab, ministeeriumil pole võimalik nõnda tegutseda, nagu see ta nimele kohane oleks. Olla antud lapsele nimi enne sündimist. On Jüri nimeks antud, aga on sündinud — Mari!

Tähendab, ministeerium on asutatud ilma kindlate ülesanneteta! Muidugi ei saa süüdistada praegust töö-hoolekandeministrit dr. Masing'it, tema on alles väga lühikest aega sellel kohal, kuid igatahes on see Vabariigi Valitsuse süü, kui ei ole ära määratud ministeeriumi funktsioonid ja võimalused. Kui aga need määratud on, siis olid uue ministri sõnad ekslikud. (Töö-hoolekandeminister J. Masing: Nimi on juurde poogitud, ei vasta sisule.) Nimi on juurde poogitud. Minule näib, et midagi muud on sinna õnnelt juurde poogitud...

Kui härra minister kaebab: tal ei ole metsi ega mõisaid ega kohti, kuhu ta töötatöölised juhtida võiks, — siis on see ometi minu arusa-

mise järgi neist ülesannetest valesti arusaamine. Kui härra minister võttis enese peale ülesande, töö-hoolekandeministeeriumi juhtida, siis teadis ta, et seal ei ole metsi ega mõisaid, kuhu töötatöölisi juhtida, ja tema pidi arvestama sellega, et tuleb tööpuuduse vastu võidelda teiste abinõudega, mis ilma metsade ja mõisateta võimalik on! Härra minister teadis küllalt, et töö-hoolekandeministeeriumil metsi ei ole, ja et tuleb teisi abinõusid otsida, millistega tööpuuduse vastu ka mujal ilmas võideldakse. Meil ei ole aga seni näha olnud, et tööpuuduse vastu tõesti võidelda tahetakse, vaid meil tulakse välja väidetega, et tööpuudust ei ole, ja nagu härra Kaarna siin jälle tähendas, et juhitagu aga inimesi maale. Härra Kaarna, Teile ei tähenda see midagi, mis härra Kõstner meie majandusolude suunas „Eesti Majanduses“ avaldas? Siin kõneldakse, et meil on soid ja rabu, aga nende kuivatamine maksab kuni 56 tuhat marka üks tessatiin. Samal ajal kus soode ja rabade melioratsioon nõnda kallis on, müüakse meil mineraalmaid, kus hooned, teed ja aiad juba peal on, isegi juba 7 tuhat marka tessatiin. Kuidas tahate Teie, härra Kaarna, võimalikuks teha, et inimesed, kes teatavasti kehvad on, keda rabade ja soode peale asendatakse ja kellel ometi need kulud, mis maa kuivakstegemine on maksnud, kanda tulevad, nende suurte kulude, see on võlgade all majanduslikult kokku ei lange? Kuidas on see võimalik, et ühel pool müüakse maad ütleme 7.000, julgesti aga 15.—20.000 marka tessatiin, ja teisel peab inimene hoopis rängemate võlatingimuste juures, kus aga ometi hooned, teid ja aedu veel ei ole, ühesõnaga, kus midagi ei ole, kuhu kõik alles ehitada tuleb, priskelt elada võima? Sest astuvad ju inimesed üles asjatundjatena ja ütlevad, et seal väga hästi võib ära elada!...

Need on küsimused, mis asjatundlikku selgitust nõuavad niihästi ühelt kui ka teiselt poolt. (K. Tonkman, põl: Ma seletan Teile varsti.) Vaadake, härra Tonkman, Teie seletusi oleme meie juba nii mõndagi kuulnud, ja ma ei usu, et Teie täna midagi uut juurde ammutada suudate. (Vahelhüüe Riigivanem J. Teemandi poolt.) Sellest hoolimata, kui Teie, härra Riigivanem, oma seletuse Tonkman'i omale juurde panete, ei oota mina sealt seda, mis vaja. (Riigivanem J. Teemant: Selles meie kumbki ei ole süüdi, et Teie halb kooliõpilane olete.) See on ju ainult õõnes sõnakõlks! Tarkade õpetajate poolt peaks meile nii paljugi veel külge hakkama! (H. Rebane, põl: Oo yes!) Kah Teile, härra Rebane, ei teeks rohkem veel liiga. (H. Rebane, põl: Aga Teie jutud ei anna ometi midagi juurde!) Kahju küll!

K. Virma (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Teie kuulsite härra teedeministri seletusi, ja ma loodan, et teie nüüd tema seletustest aru saite, et need kahtlustused, mida ma ütlesin, täpselt õiged on. Need 4 miljonit, mida praegu küsib Vabariigi Valitsus, on sissejuhatus, sest see kava, mis eelarve-komisjonile anti, jääb püsima ja vähemalt 6½ miljonit kulutatakse rohkem, kui praegu krediiti küsitakse. Ma ütlen teile aga, et ka selle kava juures on 10.300.000 marka alles sissejuhatus. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Jah, härra Riigivanem, ma ütlesin, mul oli võimalus ennestki Teile öelda, et nendes kavades niisuguseid äpardusi ei olnud, nagu Teil Eidapere-Pärnu raudtee proovisõidul oli. Teie ajal on Eidapere-Pärnu raudtee ehitamine laiutamiseks kasvanud. Kui mina asju ajasin, siis see nõnda ei olnud.

Lubage, et ma natukene pildistan asja ja näitan, mis pärast mulle paistab, et 10.300.000 on ka sissejuhatus. Ma olen lähemalt tuttav Kopli ühendusega, mis ka selle 10 miljoni kava sisse käib, ja tean, et vedurid ja mootorvagunid, mis seal käivad, vanad on ja nende asemele on tarvis uued osta. Ma tean ka, et liipreid on tarvis vahetada ja et terve tee tuleb ümber teha. Ainult mõni aeg võib seal veel lasta sõita heade lootustega, et õnnetusi ei juhtu. Aga ümber tuleb see tee siiski teha. (Vahelhüüe O. Liigand'i, rhv poolt.) Muidugi tuleb ka kava ümber teha ja järelikult ei või loota, et 10 miljoniga terve tee valmis saab. Meil oli eelarve-komisjonis jutt sellest, et Tartu-Elva ja Antsla-Võru vahel peaksid, võib olla, ka niisugused vagunid liikvel olema, nagu Tallinna uulitsatel. Meie teame aga ka, et 1925. a. räägiti eelarve-komisjonis, et ühe niisuguse vaguni hind on 16 miljonit marka. Täna aga räägiti juba eelarve-komisjonis, et nüüd tahetavat ehitada niisugune mootorvagun, mis maksma läheks kõigest 750.000.— Ma luban endale mitte uskuda, et 750.000.— niisuguse mootorvaguni valmis saab, mis meie teede peal joosta võib, selleks on vähemalt tarvis poolteist miljonit marka. (A. Anderkopp, tõer: Keskmise auto maksab ka 750.000.—) Jah, meie tänavatel jooksevad igapäev „Fordi“ autod, mis maksavad 750.000, aga need on niisugused logud, mis tingimata tulevad kolikambrisse heita. Nii et 10.000.000 marka oleks vähe ainult vagunite muretsemiseks.

Edasi, kui Koplis punaste kasarmute juures ühendada raudteerööbastikuga Koplisse minev tee, siis olla see ökonomia, millest valitsus on alatasa rääkinud. Kopli tee jooksku riigiraudtee rööbaste peale, siis tulla uus peatuskoht ligemale sama kohta, kus Nõmme

elektritrampi peatuskoht Tallinnas praegu on, ja siit võib tee ka Vene turule edasi minna. Ma küsaksin, kas on teedeministeeriumil see kalkulatsioon juba valmis, kas olemasolevate teede peal võivad sõita reisijatevagunid ilma lisakuludeta? Riisiko õnnetujuhtumiste asjus jätan siin täiesti hindamata, küsin vaid, kuidas on lugu kuludega? Neil teedel ei tohiks igatahes rongid manööverdada, selleks tuleksid lisateed ehitada, kuid see nõuab palju kulu. Edasi on sinna tarvis inimesed ametisse panna jne. Seda kõike nimetaksin ma uue raudtee ehitamiseks. Kui teie arvate, et teil on seal rööpad maas ja et neid mööda võib vaguneid lihtsalt joosta lasta, siis teie eksite, sest sõidate nende peal kõigepealt suure riisikoga, sajad inimesed võivad seal surma leida. Ja kui õnnetus on juba juhtunud, siis saadakse kindlasti aru, et neid rööpaid niimoodi kasutada ei tohi ega oleks tohtinud. Seda kõike võib ette näha, ja peab ette nägema. Kui härra teedeminister ütles, et teedeministeeriumi asjatundjad ka selle arvamises on, et selle 10.000.000 margaga seda kõike saab teostada, siis tuleks küll härra ministril oma ametnikkudelt uuesti järele küsida, kuidas nad selle kava peale vaatavad, mis Riigikogule ette pandud. Mina olen ka nendega rääkinud ja julgen öelda, et nad oma õnnistust sellele asjale küll ei anna. Sellest kavast kujuneb sama suur summa, kui linnavalitsuse kavas on ette nähtud. Seda esiteks.

Teiseks oli alles lahtine küsimus, ja ka kavas ei ole seda näha, kas võetakse sõidu eest Balti jaamast kuni Veneturuni lisamaksu või mitte. Nüüd on aga härra ministri sõnadest selgunud, et siiski maksu võetakse ja ainult 5 marka otsa pealt, see on kui edasi-tagasi sõita, siis läheb sõit 10 marka maksma. Siin tõuseb küsimus, kas keegi soovib 10 marka välja maksta, kui tal sellejuures ükskõik on, kas ta läheb „Mariina“ eest kesklinna või Balti jaama eest. Maksa 10 marka ära ja raiska oma aega sõiduga Balti jaamast „Mariina“ ette. (Vahelhüüded.) Vaadake, see on eriküsimus ja selle saamisega on niisugune asi... (J. Soots, põl: Kas see 120 miljonit ei ole linnale ka mõni sissejuhatus?) Võib olla. On ju teisi linnu, kui Tallinn, kes oma liikumisabinõude peale maksavad palju rohkem, kui 120 miljonit. Küsimuse ei ole selles, kas see summa suur või väikene on, vaid selles, kas meie riigi majanduslikud ressursid lubavad niisuguseid laene teha, ja kas vastav ettevõtte enese ära tasub. Mina ütlen, Tallinna linna kava tasub enese.

Aga ta tasub siis, kui ehitatakse teisel põhimõttel, mitte nii, nagu praegu riik seda kavatab oma 5 marga otsa pealt juurdepanemisega. Minu oletuse järgi ei tule see 5 marka sisse. Teedeministri sõnade järgi võib otsustada, et

valitsus kuulis — linn tahab garantiid saada uue trammi ehitamislaenuks, ja siis ütles valitsus: ei olla tarvis linnal ehitada, — ma ehitamise. Kuid valitsus tahab kõrvale jätta selle koha, kuhu linn tahab trammi ehitada, nimelt esimese linnajao ja tahab linnale kinni panna ehitamise võimalused, mis sellega seotud on... (J. Soots, põl: Kas on just praegusel ajal tingimata sinna tarvis ehitada, kuhu linn tahab, kas ei saa seda mõni aasta edasi lükata.) Jah vaadake, härra kindral, selle üle räägime siis, kui peame otsustama küsimuse, kas selleks laenu teha või mitte. Praegu on siin aga hoopis teise asjaga tegemist. Siin on püksid küsimuses, seal pintsak: kui meie nüüd hakkame pintsakust rääkima, siis ajame asjad segi. Ka valitsus ei eita tarvidust esimesesse linnajaku trammi ehitada, ütleb aga, et selle jaoks raha ei ole. Selle asemel olla tarvis ehitada Nõmme trammi otsa jupp. See on aga uus muusika. Jutt ei ole enam sellest, mida linn tahab, vaid kõrvalisest asjast. Mõlemaid korraga seletama hakata on asja segamini ajamine. Selles asjas olen mina nõus vastuvaidlejatega, et kui selle tee ehitamine täies ulatuses arutusele tuleb ja kui otsustamisele tuleb, kas linn peab selleks laenu tegema, siis ka kaaluma peab, kas on praegu meie riigimajanduses õige moment, kus linn võib laenu teha. Aga praeguses valitsuse ettepanekus ei ole juttu linna kavadest, vaid hoopis uuest asjast. Tallinna linna esimese jao inimesed ei saa kasutada seda riigi trammi. Ka Nõmmelt sõitjad ei maksa kavatsetud 5 marka juurde, sest nad astuvad Balti jaamas rongilt maha, — neil ei ole aega ilmaasjata „Grand Mariina“ juurde sõita. Ainult mõni üksik perenaine, kes turule sõidab või Narva maantee kanti läheb, maksab 5 marka, kuid need ei anna ometi 60%-ti Nõmme sõitjatest, see on päris selge. Kui räägitakse, et see liin enese ära renteerib, siis ei ole see õige, vähemalt kalkulatsioonid ei ole siin õieti tehtud. Meie eelarve-seaduse mõiste järgi peaks asi ikka nii olema, et selle kogusumma peale, mida kavatakse välja anda, peaks esimese krediidi küsimise juures vastav eelarve näha olema. Peale selle ütlen siin juba ette, et minu arvates ei saa seda teosea raudteevalitsus ehitada „Grand Mariina“ juurde välja enne, kui maavõõrandamise küsimus on lahendatud. Selleks on aga eriseaduse esitamine tarvilik. Enne seda ei saa ka käesolevaid krediite kasutama hakata.

Lõpuks küsin, miks seda väga head asja Tallinna linnale kingituseks topitakse, kui linn seda kuidagi ei taha vastu võtta. (J. Soots, põl: Linn võib olla tahab, aga linnaisad ei taha?) Ei, linn ei taha! See ehitusekava

käib täiesti vastu teedeministeeriumi oma asjatundjate poolt kokkuseatud Tallinna raudteesõlme lahendamise kavale, käib ka vastu Tallinna linna kavale just samas asjas. Mis jaoks siis see kingitus? See on nagu mingisugune jonni küsimus, üksteise riiduajamise abinõu, aga otstarbekohane see ei ole.

Sellepärast palun Riigikogu liikmeid seda küsimust kaaluda ja küsimus lahtiseks jätta, kuni valitsuse poolt on esitatud küsimuse kohta terve kava. Tähendab, valitsuse praegune ettepanek tuleb tagasi lükata.

J. Klesment (stp): Maksva tööstusliku töö seaduse § 114. järgi peab olema töö-hoolekandeministeeriumi korralduses iseäralik kapital, mis on määratud tööstustöölisele haiguse korral abiandmiseks. Sama seaduse § 338. järgi on haigekassad õigustatud, kui neil rahalisi raskusi, sellest kapitalist laenu saama, mida nad pärast tasuma peavad. Need paragrahvid selles seaduses, mis käsitlevad selle kapitali moodustamist, on Eesti seadustega muudetud. Kapitali järele on aga tarvidus suur, sellepärast peaks tema moodustatama riiklikkudest summadest. Nii talitab Läti, kus iga aasta võetakse riigi eelarvesse vastavad summad, nimelt 2% kõigi vabariigi töölise palkadest.

Et meie haigekassade väljaminekud alata suurenevad, sissetulekud aga, arvesse võttes seda, et tööpalgad väikesed, vähenevad, siis on haigekassad raskes seisukorras ja oleks tarvis summasid haigekassadele toetuseks jooksvate väljaminekute katteks. Töö-hoolekandeministeeriumi juures peab vastav kapital olema, et ministeerium võiks tarbekorral haigekassadele laene anda. Teiseks, et haigekassad palju kulutasid krooniliste haiguste, samuti ka külgehakkavate haiguste arstimisel. Haigekassa summadest on väga palju taudide peale välja läinud, nagu läinud aastal Narvas jne. Selle tõttu on haigekassad sunnitud ülekulutusi tegema.

Ma teen ettepaneku, täiendada töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet peatükk III — töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. A. Keskasutus. 1) Haigekassade iseäraliseks kapitaliks — Mk. 1.000.000. 2) Haigekassadele toetuseks krooniliste ja külgehakkavate haiguste arstimiseks Mk. 1.000.000. Kokku Mk. 2.000.000.—

Seda summat võib eelarve ülejääkidest katta. Summa ise läheb otstarbekohaseks tarvitamiseks. Kui neid summasid ei tarvitata ära, siis jäävad nad ministeeriumi korraldusse.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! On ju täiesti selge, et eksporttapamajade tähtsus meie põllumajanduses suur on.

Sest kes mõni aasta tagasi meie lihaväljaveo olusid tähele pani, siis oli selge, et niisugusel kujul meie liha välja vedada ei võinud, eriti sealihaga. Selles asjas on niipalju edasi jõutud, et töötab praegu 2 eksporttapamaja, mis selgeks tõenduseks, et sellel alal edu on olnud. Seakasvatus on märksa tõusnud ja sealihaga hinnad on ka tõusnud, eriti väljaveoliha. Siin on loota suurt põllumajanduse edu.

Nagu tähendasin, töötab praegu kaks eksporttapamaja. Üks on aktsiaselts „Külmetus“ ja teine „Estoonia eksporttapamaja“. Kolmas eksporttapamaja on Tartus asumisel. Kivid juba kohale veetud, raha ehitamiseks muretsetud, ja lähemal ajal hakkab ehitamistöö käima. (J. Tõnisson, rhv: Kust see raha tuleb?) See on nende ringkondade oma asi, kust raha tuleb, aga mul on kindlad teated, et raha on käes, isegi saavad välislaenu, nii et rahapuudust ei maksa karta. (Vahel hüüe J. Tõnisson'i, rhv poolt.) Kui Teid see küsimus huvitab, siis ma annaksin Teile head nõu, et Teile pööraksite nende ringkondade poole, kes Tartus eksporttapamaja ehitavad, need annaksid Teile seletust. Üldjoontes võin öelda, et seal on asjad niipalju korras, et ehitamine võib algada, ja nad ei tule riigikassat tülitama. (J. Tõnisson, rhv: Kui eksporttapamajale see välislaen antakse tingimusel, et need välismaalased võivad sugu omale nõuda, siis on see hädaohtlik!) See on iseküsimus. Aga üks on kindel, härra Tõnisson, et sead peavad tapamaja välja maksma, olgu ta ehitatud riigikassa laenuga või välislaenuga. Mujalt raha ei tule. See on selge, ja selles oleme ühel arvamusel. Aga on kaks isasja: kas laename raha riigikassast ja hakkame ehitama riigi rahaga või ehitame erakapitaliga. Siin lähevad meie mõtted lahku. Mispärast? Minu arvates sellepärast, kas on üldse vajadust, et meil 4 eksporttapamaja töötaks. Praegused andmed näitavad, et võiks väga hästi kahega läbi saada. „Estoonia eksporttapamajal“ ei ole veel küllalt tööd, ainult üksikutel kuudel on tööd täiel määral, enamasti suvekuudel vähe. Seda tööd ei saa reguleerida, sest põllumehed saavad ainult teatud aasta-aegadel sugu tapamajasse.

Edasi on teada, et „Külmetus“ on töötanud seni Venemaalt sissetoodud sigadega, vähe on „Külmetus“ Eesti sigadega töötanud. Selle osa, mis „Estoonia eksporttapamajast“ üle jääb, jõuab „Külmetus“ väga hästi ümber töötada. See on ju väga hea, kui tahetakse ehitada paremasse ja rohkemedenenud maakonda eksporttapamaja. (Vahel hüüe pahemalt poolt.) Ma kõnelesin, kuipalju seal tööd on, üksikutel kuudel vähem, teinekord rohkem, aga kui ehitame veel kolmanda eksporttapa-

maja juurde, siis on küllalt. Tuleb ehk veel mõni neljas eksporttapamaja-ehitajate ringkond ja nõuab riigilaenu, et Tartu eksporttapamaja ehitada. See oleks majanduslikult suur rumalus. (Vahelhüüe J. Piiskar'i, stp poolt.) Kas Teile üksi õigus on või on vahel ka minul, see on iseküsimus, kuid ma ütlen, ärge tulge riigilt summasid nõudma, vaid võtku ehitajad oma taskust ja ehitagu kas või 10 tapamaja üksteise kõrvale. Kui üks eksporttapamaja ehitab oma või eralaenu kapitaliga, kuna teine küsib riigikassalt summasid ja ehitab tapamaja — ma küsin kas see on loomulik? On see otstarbekohane, kui meil on võimalik eksporttapamaju ehitada välislaenu ja erakapitaliga, — kui samal ajal tullakse riigikassast raha nõudma? Sarnane talitamisviis on juba rahvamajanduslikult seisukohalt enam kui lubamatu. Kui tahetakse riigikassast summasid saada, siis peab selleks hädaline põhjus olema, mis hädapärast tarvilik oleks, arusaadav, kuid praegusel korral tuleb sellele vastu väielda. Meil on praegu mitmed hädapäralisemad vajadused, kuhu oleks tarvis eelarvekorras summasid anda, kus nii mõneski eelarve osas on silmad kinni pigistatud, pliiats kätte võetud ja summa maha kärbitud, kriips peale tõmmatud, et raha ei ole. Kui aga nüüd tulevad mõned ringkonnad, kes tahavad otsekohe riigikulul nõndaöelda katseid tegema hakata — katsuma hakata, kumb eksporttapamaja tugevam on, kas see, mis riigi summadega ja odava protsendiga ehitatud, või see, mis erakapitaliga kõrge protsendiga ehitatud, — siis on see väga selge, missugune järeldus sellel katsel on. Ja niisuguseid katseid ei tohiks meie rahvamajanduses teha. Ei tohi summasid anda sinna, kus neid hädapärast tarvis ei ole, ja pealegi teise kapitali hävitamiseks. Nii mitu korda on kõneldud nende ringkondade poolt, kes praegu eelarve korras raha nõuavad, et ei ole sünnis riigi eelarve korras summasid anda, riigi eelarvet koormata, kodanikkudele maksukoormaid peale panna, ja korraga nõutakse nüüd nende eneste kaasabil riigikassast raha, siis ei ole sarnane talitamisviis õige. (A. Tõllasepp, rhv: Kuidas piimaühisuste laenuga on?) Piimaühisusi on olemas üle terve maa. Neid peab olema iga viie versta peale üks, härra Tõllasepp, aga eksporttapamaju ei pea iga viie ega kümne versta peale ehitama, siis jääksid nad kõik pankrotti. Piimaühisused on arenenud, eksporttapamajad aga veel mitte, sellepärast ei võiks neid niipalju ehitada, võib olla tulevikus, kuid praegu on ehitamine enneaegu. Sellepärast hääletab põllumeeste rühm tingimata selle ettepaneku vastu.

Tahaksin veel vastata lugupeetud rkl. härra Martna väidetele. Härra Martna tõi andmed

ette ja tähendas, et tema ei saavat sellest aru, kuidas võib soodesse ja rabadesse inimesi elama paigutada, kus maaharimine läheb maksma 65.000. mrk. — tessatiin. Härra Martna, Teile ütlesite, et see Teile arusaamatu on, aga teistele inimestele, kes soomaad harinud, on see täiesti arusaadav, et soosse võib inimene elama asuda. Kui võtame soomaa harimise kulud arutamisele, siis ei lähe harimise tiin mitte $\frac{1}{5}$ -gi maksma. (M. Martna, stp: Millest ühte viiendikku?) Teile poolt esitatud arvust, nimelt 65.000 margast. Kui võtame maa esimesed kultiveerimise tööd, näiteks kraavide kaevamise, puude ja kändude juurimise, soo kündmise jne., kus ühe tessatiini harimine mitte milgil tingimisel 65.000 mk. maksma ei lähe. (M. Martna, stp: Peale selle, kui need 65.000 on juba välja antud.) Mina ei oska enesele nii kallist sooharimist ette kujutada. Mina olen ka sood harinud, kus rasked tingimused olid, suured põõsad soo peale kasvanud ja kõike tööd arvestades, teeb see ühe tiinu kohta kõige rohkem 18.000 marka välja, aga siis on niisugune kultuur loodud, et teisel aastal võib vilja ja heina lõigata. Kes Teile niisuguse kalkulatsiooni teinud, ei ole sooharimise kursis. Härra Zimmerman, kes palju ka soid on harinud, võib ka selle kohta kõneleda. Muidugi läheb sooharimine ühes kohas rohkem maksma, kui teises kohas, aga mingil mitte tingimisel 65.000 mk. tiinu pealt. Kes Teid informeeris, ei ole asja tundnud või on tahtnud asja nii Teile esitada, et kui kalliks läheb sooharimine, et Teile hirmu peale ajada. Üks on kindel, et uue maa harimine nõuab palju energiat, aga rahaliselt ta niipalju ei maksa, kui seda Teile on ette kujutatud. Olen varemalt siin kõnelenud põllumeeste tööpalkadest ja statistiliste andmete varal näidanud, et põllumehe päevapalk kõigub 160 marga ümber päevas. See palk on väga odav, ja on põllumehe, kes veel vähem palka saavad ja oma vanast kapitalist püüavad endid elatada. Praegu on põllumehel halb aeg, põllusaaduste hinnad on langenud ning põllumehel ei ole võimalik hindu tõsta, see oleneb välisturust. Tõuseb küsimus, kuhu meie inimesed paigutame, ega neid linna ka ei või tuua, siin ei ole tööd ja töö-hoolekandeministeeriumi uste taga neid oodata lasta ei ole ka mõtet. Meie peame abinõud leidma, et inimesi loovale tööle saata, ja see loov töö on meie oludes just maa harimine. Et meie rahvas maad harida armastab, on päevaselge. Lagedi mõisa põldudele on palju maju üles ehitatud lühikese aja jooksul.

Juhataja K. Einbund: Rkl. Tonkman, Teile kõneae on läbi. Rkl. Pukk annab oma kõneaja Teile edasi.

K. Tonkman (põl): Nii et meil on siin sõna tõsisest mõttes küsimusega tegemist, millest mööda ei pääse, kuidas meie oma inimestele tööd ja ülespidamist muretseme, ja sellepärast ei saa kuidagi inimeste maale paigutamisest ja uute maade juurdeharimisest mööda, olgu see meile halb või hea.

Edasi tahaksin ma tähendada, et härra Martna ka selles asjas minuga ühel arvamisel on, et see ebanormaalne on, et meie iga aasta palju teravilja sisse veame. On teada meie rahva arv, et võimalik on niipalju vilja kasvatada, et rahvas enese ära toidab. See on võimalik selle kaudu, kui uudismaa harimisega külvipinda suurendame, mis kindlustuseks oleks, et tarvilikul hulgal teravilja saaks. Iga põllumees saab omast talust ikkagi niipalju leivavilja, et ta sellega ise välja tuleb ja natuke ka müüa võib.

Mis puutub väljaveoküsimusesse, siis lähivad siin vaated lahku. Nimelt pooldab härra Martna ikka seda seisukohta, et ei tuleks põllusaadusi välja vedada. Härra Martna läks sellest küsimusest küll kergelt mööda, aga üldiselt arvas ta, et väljavedu tõuseb ja siseturu kannatab toiduainete puuduse all. See paistab esialgu küll nii, aga kui asja lähemalt vaatame, siis peaksime küsima — kuhu meie siis selle põlluproduktiooni paneme, mis põllumees väliturule saadab, ja millega siis väljast kaupa osta? Statistika keskbüroo andmed näitavad, et põllumajanduse väljavedu sisseveo tasakaalus hoiab. Kui see ära jääks oleks see meie rahvamajandusele suur hoop, mida ta välja ei suuda kanda.

Mis puutub Tallinna raudteesõlme ümberkorraldamisesse ja trammiehitamisesse, siis tuletaksin härra Virmale meelde, et siin Teie vaated on väga mitmesugused: ühelt poolt ütlete Teie, et Tallinna linnale on tramm tarvis. (K. Virma, stp: Aga teise kohta!) Noh, kohaküsimus ei ole siin tähtis. Edasi ütlete Teie — laenu on tingimata tarvis, kolmandaks — laenu ilma Vabariigi Valitsuse nõusolekuta on ka küsitav. (K. Virma, stp: Ei ole, seda võib ka ilma.) Kuid teatavas ringkonnas kõneldakse sellest palju. (K. Virma, stp: Mina ei tea sellest midagi. Ei ole seda mina öelnud!) Kõneldakse sellest. Ma lisaksin juurde, härra Virma, et vahest mäletate aega, kui Riigikogu komisjonis arutamisel oli Tallinna praeguse veevärgi laenu küsimus. Ja seal oldi arvamisel, et... (Vahelhüüe K. Virma, stp poolt.) Teie ei vaielnud sellele vastu, tähendab, avaldasite nõusolekut, vaikimine on ka teatud mõttes nõusolek. Siis kõneldi ka, et linn jõuab oma laenu ära maksta, ja kõik pidi korras olema. Lõpuks aga tuleb välja, et linn on hädas, — Eesti pank,

ole hea ja aita! (K. Virma, stp: Tallinna linnale pidi 10 aasta peale laenu antama, aga nüüd tuleb ühe aasta peale!) Ja tõesti, Tallinna linn on niisuguses halvas seisukorras, et veeämber oleks läinud sama palju maksuma, kui õlleämber.

Fdasi. Need Tallinna linna asjad on väga imelikud. Eelarve korras pidime jälle 12 miljonit marka trammiviäljaostmiseks andma. (K. Virma, stp: Härra Riigivanem saatis oma esitajad...) See on täiesti iseküsimus, see ei puutu praegu sellesse asjasse. Üks on kindel, et Tallinna linnal oli seda raha tarvis. Tallinnal on suured varandused, mida ta võib pantida ja laenu teha. Ja kuidas niisugune rikas omavalitsus tuli riigikassalt seda 12 miljonit nõudma? Ja nüüd korraga tuleb linnavalitsus mõttele, et meile see tramm, mida teedeministerium eelarve korras ehitab, ei kõlba, meie oleme nii rikkad, et võime maksta 120 miljonit, see tähendab kümme korda rohkem, kui endise trammiviõlg. Härra Martna ütles, et ta ei saa sellest aru, kuidas inimesed soosse võivad asuda, — mina ei saa sellest aru, kuidas Tallinn nii rikas on, et ta 120 miljoni eest trammiehitada võib, kui ta ei jõudnud oma endist võlga välja maksta. Need on asjad, mida ma enesele ei saa kuidagi selgeks teha. (J. Voiman, stp: Seletage Teie see maa-asi ära, Virma seletab Teile trammiasja.) Härra Virma seletused on nii kui ümbernurgakäimised. Minu arvamise järgi tuleks see summa eelarve korras lubada, sest niikuinii ei saa seda asja muuta, ja eelarve-komisjon kaalus seda küsimust põhjalikult. Ettepanek kukutati läbi, võeti uuesti vastu, kukkus jälle läbi ja võeti jälle vastu ning viimaks leiti, et on ikkagi tarvilik lubada. (O. Gustavson, stp: Kas eelarve-komisjon võttis vastu või?) Ei, kukkus läbi, alamkomisjonis võeti vastu, nii käis see summa edasi tagasi. (O. Gustavson, stp: Ja siin kukutame jälle läbi.) Võib olla, et ta läbi kukub, selle kohta ei tea ma ju midagi öelda. Ma ei taha enam selles asjas sõna võtta, sest et härra teedeminister selle kohta juba sisuliselt kõneles.

Juhataja **K. Einbund**: Sõna on rkl. Martna'l faktiliseks märkuseks.

M. Martna (stp): Ma tahtsin öelda, et ma oma andmed maaparanduse kulude asjus mehe käest sain, keda ma asjatundjaks ja ustavaks inimeseks pean. Ma ei saanud temalt küll üksikasjalisi andmeid nõuda, ja ma ise ei ole soid kuivatanud.

Mis sellesse puutub, kuidas soomaid majandada, kui mineraalmaa maksab 7—10.000 marka, ja selle kohta öeldakse, et töö ennast

ära ei tasu, kuidas on siis võimalik tööd teha niisuguse maa peal kasutoovamalt, mis näiteks 65.000 marka tiinult ainult melioratsiooni kulusid nõuab, kuidas kapital ennast seal ära tasub? (K. Päts, põl: Mineraalmaa on tihti halvem kui melioreeritud soo.) Kuid mineraalmaa peal on ikkagi juba hooned jne. olemas, aga melioreeritud rabas ei ole midagi selle sarnast, vaid seal tuleb kõik alles sisse seada ja ehitada!

Rahaminister L. Sepp: Kui rkl. härra Lehtman oma ettepanekut põhjendas, tõi ta ette, nagu oleks riigi eelarve-eeelnõus ette näha täiendavat ülejääki 7 miljoni marga suuruses. Pean tähendama, et sarnast ülejääki ei ole, on olemas vaid 9.206.000 marga suurune ülejääk. Selle kohta on valitsusel kaks ettepanekut: 5 miljoni ja 4 miljoni marga suurusel summal. 5-miljonilise summa vastu ei ole räägitud. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) See on läinud aastane täiendus, sest automaatselt läheb ju eelarve 1. aprillil kinni ja siis kantakse üle järgmise aasta eelarvesse. (Vahelhüüded.) Sellepärast töö on alatud.

Kui Riigikogu peaks tagasi lükkama raudteesõlme ehitamise krediidi 4 miljoni marga suuruses, siis võiks sellest 4 miljonist margast rääkida kui ülejäägist, mis üheks või teiseks otstarbeks veel kasutatav oleks. Küsitav on ka eksporttapamajale 4-miljonilise fondi loomine. See summa on selleks otstarbeks liiga väike.

Ettepanekute vastu, mis üle nimetatud ülejäägisumma peaksid minema, kui ka mõne tuluoosa suurendamise ettepaneku vastu on valitsus kindlasti.

Teedeminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin just eriti põhjendada seda 5-miljonilist krediiti, mis tarvilik on, et kitsarööpalise raudtee vagunite ehitamisetöid lõpule viia. Ehitamisel on umbes 60 kaubavagunit ja 3 klassivagunit. Kaubavagunite hulgas on ka eriti jäävagunid, mis meie põllumajandusele väga tarvilikud ja sellepärast on tarvis, et see summa eelarvesse jäetaks.

Siis raudteesõlme ümberehitamise küsimuse kohta tahaksin niipalju tähendada, et selleks küsitud 10.300.000 margasse ei ole sisse kalkuleeritud Kopli liini põhjaliku ümberehitamise summa, sest esialgu seda ei tehta. (K. Virma, stp: Aga seda on vaja teha.) Seda ei kavatseta teha. Siin on valitsuse kava sarnane, et vana kuube tuleb lappida, ja seda mõni-aeg edasi tarvitada. Kui see täiesti läbi on, siis on aeg uut ehitama hakata. (K. Virma, stp: See on siis päris Trishkin kahvtan!) Ei, see ei ole Trishkin kahvtan, vaid see on

lapitud kuub, mis küll viimase moe järgi lõigatud ei ole, aga siiski tarvitada kõlbab. Ja selle juures saaks aurutrammiga ühendus luua Koplist Veneturuni. (K. Virma, stp: Elukardetav...) Sellel raudteel võite päris julgesti sõita, ilma et elu oleks tarvis kinnitada. (K. Virma, stp: Riigivanema sõidutasid kraavi.) Riigivanema vagun on alati rööbastel püsinud, ja temal ei ole mingit hädadohtu karta olnud. Kui härra Virma rääkis sellest, et siin tegemist kahe hoopis isesuguse asjaga, siis ei näe mina kuidagi, et siin kaks isesugust asja oleks. (K. Virma, stp: Kuidas siis I linnajao inimesed saavad seda tarvitada?) Tõesti I linnajao piirides liin täielikult ei lähe, ta rahuldaks I linnajagu natukene vähem, kui linna kava. Kuid terve tramvaiühendus on Veneturu ja Kopli vaheline, ja selles mõttes on siin täitsa ühe ja sama asjaga tegemist. Terve vahe seisab ainult selles, et uus tramm on natuke moodsam. (A. Anderkopp, tõe: Moodsam selle poolest, et ühe korra peal.) Ühe korra peal on mõlemad. Auru- ja elektritramm oleks sellesama korra peal. Samuti pole see 10 miljoni jutt õige selles mõttes, et Kopli ühenduse peale on ainult 2.300.000 ette nähtud. Suurem summa läheb Nõmme ühenduse peale. Siin tuleks uus elektrofitseeritud liin ehitada, ja sellepärast see lühem jupp läheb maksma 8 miljonit. Aga Kopli jaoks on ainult 2.300.000. Sellega ei saa müüdügi uusi trammivaguneid ehitada, ega ka teid kapitaalselt parandada.

Siis oli veel üks küsimus, — maa võõrandamise asi. Siin võib linn takistusi teha. Linna maas on küsimus. Aga linn võib maad vahetada. (K. Virma, stp: Ei taha.) Kui linn tahab nii tegutseda, et tema kodanikud ei saa ühendusabinõusid, siis peab eriseaduse andma. Aga ma ei tea, kas Riigikogul eriti kipitab see linna kodanikkudele ühenduse muretsemine, kui linn ise selle vastu sõdib.

R. Penno (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina peatun küsimuse juures, mis ühenduses on eksporttapamajadele riikliku laenu sissevõtmisega eelarvesse. Nimelt vaieldi põllumeeste ridadest härra Tonkman'i suu läbi selle laenu sissevõtmise vastu. Vastu sellepärast, et vaadake,... (K. Tonkman, põl: Teie räägite jälle asunikude suu läbi.) Asunikud nähtavasti räägivad minu suu läbi. (A. Anderkopp, tõe: Härra Tonkman arvab, et härra Penno räägib asunikude suu läbi.) Mul niipalju suid ei ole. Miks härra Tonkman sellele laenule vastu vaidles? Tema ei vaielnud selles mõttes, et ta eitaks tapamaju või eitaks nende tarvidust meie rahva majanduselu edasiviimisel, vaid vaid-

lus oli selles, kust tapamajade ehitamiseks krediiti peab saama. Siin härra Tonkman püüdis väita, nagu oleks meil sarnasele alale laenu erakapitalist küllaldaselt juurde tulemas ja andis mõista, nagu oleks meil erakapitali algatusel 3. eksporttapamaja ehitamine Tartus käsil. Meie teame, millest siin jutt oli. Kõigil Riigikogu liikmetel on teada, et härra Tonkman mõtles siin ühisust „Estonia eksporttapamajad“, mille osakond ka Tartus registreeritud. (K. Tonkman, põl: Imelik asi — Teie teate, mis mina mõtlen.) Ma vabandan siis, kui Teil mõni teine tapamajaehitus käsil on. Ma tean, et ühisus „Estonia eksporttapamajad“ on olemas. Sellel on oma osakond registreeritud. Nähtavasti selle tapamaja ehitamisest oli jutt. Kui selle krediidi küsimust lähemalt vaadata, siis leiame, et väga palju erakapitali seal ei ole. Küsimus on siin ikkagi riigirahast, mis mitte ainult eelarve korrast välja ei anta, vaid Eesti panga kaudu. Mul on sellekohased andmed. (K. Tonkman, põl: Eks võtke ka sealt!) Küsimus on selles, kas Eesti pank, mille ümberkujundamine lähematel päevadel emissiooni-pangaks päevakorral on, kas ta võib pikaajalisteks laenudeks panga raha ehituse sisse mahutada. Minu arvamise järgi, kui seda teed tahetakse edasi käia, ei ole mõtet Eesti panga ümberkujundamisel, sellest ei maksa siis kõneleda, vaid tuleb sama rüüa tallata, nagu seni tallatud. Näitaksin ainult sellele, et sellel on 37 miljonit Eesti panga krediiti, ja õelge, et ma valetan. Kas see on see erakapital? Sealhulgas on kaubakrediite 13 miljonit. Eesti panga põhikirja alusel oleks tal õigus saada kaubakrediiti umbes 4 miljonit marka. Krediit peab kindlustatama kaubaga, sigadega. Neid on läbi käinud 1926. aasta jooksul 22.680, ja kui arvame keskmise sea hinnaks 10.000 marka... (Vahelhüüe: 6.000 marka!) ...noh, näete, 10.000 arvatakse isegi paljaks ja räägitakse 6.000, aga ütleme siiski, et sea hind oleks 10.000 marka, siis oleks see kaubakrediidi väärtus umbes 4.400.000 nädala peale, sest ega terve aasta läbi need 22.000 siga seal ei ole. Ma tahaksin näidata, et kaubakrediit peetakse vabaks rahaks, millega tahetakse nüüd seda teist osakonna maja ehitada. Ma ei räägi sellest, kas on seda tingimata „Estonia“ osakond teinud, või keegi teine, aga ma näitan, et on libedale teele mindud, kui paigutatakse kaubakrediiti, lühikeseajalist krediiti niisugusesse kohta, kus õieti pikaajaline laen olema peaks. Mulle näib, kui meie otstarbekohaselt tahame talitada, kui Riigikogu ei taha tõesti tõsiselt kitsikusse ajada niisuguseid ettevõtteid, millel meie rahvamajanduses suur tähtsus... (K. Tonkman, põl: Keda Teie tahate kitsikusse ajada? Hulgalised

vahelhüüded.) Ma ei muretse „Estonia“ eest, vaid ma muretsen üldise rahvamajanduse eest, ja see õigustab mind sõna võtma nende soovide vastu, mida teie ridadest on esile toodud. Ma tahaksin muuseas näidata, et kui meil on praegu 400 ühispiimatalitust, siis sellejuures on meil kõigest 2 eksporttapamaja. Võrdluseks tooksin ette Taani olukorra: seal on ühispiimatalitusi 1361 ja nende kohta on 46 eksporttapamaja. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ma tähendan selle peale, et seal on väljaveo vahekorid umbes sarnane, et veetakse piimasaadusi umbes samas suuruses välja, nagu sigu. Meie peame ka kord sinna jõudma, et meil nende väljavedu tasakaalu saavutaks. Siin peab summasid leitama, ja minule näib, kui meil teisi väljaveateid praegu krediitide saamiseks ei ole, et need 7 miljonit sellele alale mahutada eelarves oleks õige.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Tõnisson, kellel järjekorras sõna, sõna ei tarvita.

M. Laarman (põl): Eksporttapamajade küsimus sellel kujul, nagu ta täna siin ette kanti, on õieti järk rahaasjanduse komisjonist. Seal vaieldi selle üle pikalt ja toodi umbes samasugused põhjendused selleks ette, et läheb tarvis laenu ehitatava eksporttapamaja jaoks.

Agateisel poolt näidati väga põhjendatult, et see projekt arvustust välja ei kannata. Härra Tonkman oma kõnes minu kuulmise järgi ei puudutanud sugugi poliitilisi motiive, mis selle asja juures härra Penno ette tõi. (Vahelhüüe keskelt: Poliitiline seatapmine.) Härra Tonkman käsitas küsimust, kumb kasulik on praegusel juhtumisel ettevõttesse panna, kas erakapital, mis olemas on, või tuleks riigikassa kulul maksudest teatav summa selleks sisse võtta. Kõneleja arvas, et ei oleks hea seda riigi kulul teha.

Teiseks näitas härra Tonkman, et meil praegusel korral ei ole tarvidust rohkem tapamajade järele, kui meil praegu oli. Kõneleja tähendas veel, et meil praegusel korral veel 2 tapamaja olemas, ja peale selle ehitatakse Tartu veel kolmas tapamaja. (Vahelhüüe keskelt: Mispärast?) Ta on praegu ehitamisel, väga võimalik, et seegi tundub esialgu liigsena, sest niipalju kui mul teada, ehitatavat praegusel korral Leningradis suurt eksporttapamaja. Seega on igatahes võimalus ära võetud, et „Külmetusele“ hakkaksid Venemaalt sead sisse tulema. Järelikult peaks „Külmetus“ tulevikus igatahes rehkendama ainult omamaa sigadega.

Kui on olemas kaks töötavat eksporttapamaja, peale selle asutamisel kolmas eksporttapamaja, mille jaoks teatavad summad on leitud, mida praegu ehitatakse, siis igatahes ma

leian, et kõige rohkem õigustatud olid nende kõnelejate seletused rahaasjanduse komisjonis, kes leidsid, et täiesti ülearune on riigi kapitali praegusel korral ehitatava Tartu eksporttampamaja jaoks välja anda. (J. Vain, stp: Kui see asi poliitiline on, siis tuleb ümber hinnata.) Vähemalt kuulsin siin seda.

Iseäranis kujukalt näitas rahaasjanduse komisjonis rkl. Johanson, et esitajad seal isegi vaevaks ei ole võtnud kalkulatsioonidega välja tulla, mis vähegi oleksid arvustust välja kannatanud. Selles mõttes ei leidnud nende ettepanek poolehoidu. Nõuti 30.000.000 krediiti, aga eelarves oli, nagu ma mäletan, 18.000.000. On arusaadav, et selkorral ei võinud rahaasjanduse komisjonis see projekt läbi minna. Nüüd tahetakse ülepeakaela Riigikogus seesama asi läbi ajada. Leian, et meie ei tohi niisugust süsteemi oma asjaajamisse sisse tuua, et üldkoosolekul tahame seda üles soendada, mis komisjonis läbi kukkus. Siin ei ole meil võimalik asja mitmekülgselt kaaluda. (A. Anderkopp, töer: Eks needsamad spetsialistid ole siin ka.) Ei ole, siin on väga lühidalt ja mööda minnes sõna võetud, kuna seal täpsed arvud ja isegi plaanid ette toodi.

Ma leian, et härra Penno väited ei olnud küllalt põhjendatud, kui ta ühelt kui teiselt poolt andmed ette tõi. Kui „Estonia“ eksporttampamajadel on Eesti pangast laenuks võetud ärioperatsioonideks üle 30.000.000 marga — siis on see hoopis teine asi. Igaüks teab, et eksporttampamaja ülesehitamiseks mitukümmend miljonit tarvis läheb ja peale selle veel tegevuskapital, ja kui tahetakse ettevõtte käima panna, siis peavad mõlemad kapitalid olema. Riigilt tahetakse ehituskapitali ja peale selle peaks olema veel tegevuskapital. Rahaasjanduse komisjonis küsis härra Johanson täiesti õigusega: Missugused on need teie oma summad? Mina arvan, on täiesti ülearune siin suurel koosolekul arutada neid küsimusi, mis rahaasjanduse komisjonis läbi arutati ja kerged leiti olevat. (A. Anderkopp, töer: Ega Teie oma arvamisi ei saa teistele peale suruda — Teil on ta kerge leitud olevat.)

Juhataja **K. Einbund**: Rahaministri poolt on ettepanek, „kustutada riigi 1927./1928. aasta eelarvest — erakorralised kulud, teedeministeerium, peat. I, keskasutus, § 2. Uute raudteede ehitamine Mk. 59.000.000.—“

Teine ettepanek: „Üles võtta riigi 1927./28. a. eelarvesse — erakorralised kulud, teedeministeerium, ptk. II. Riigiraudteede valitsus.

§ 6. Veereva koosseade
täiendamine Mk. 5.000.000.—“

§ 7. Tallinna raudteesõlme ehitamine Mk. 4.206.800.—
(Tööde koguväärtus
10.300.000.—)

§ 8. Uute raudteede ehitamine „ 59.000.000.—“

Kolmas ettepanek: „Kustutada riigi 1927./1928. aasta eelarvest: Operatsiooni fondid. Töö-hoolekandeministeerium. Peat. III. Töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. A. Keskasutus. § 1. Protsendita laenuks väikekorterite ehitamiseks Mk. 10.000.000.—“

Neljas ettepanek: „Üles võtta riigi 1927./1928. aasta eelarvesse erakorralised kulud. Töö-hoolekandeministeerium. Peat. III. Töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. A. Keskasutus. § 1. Toetus uute elukorterite ehitamiseks Mk. 10.000.000.—“

Rkl. Baranin'i poolt on ettepanek: „Erakorralised kulud. Kohtuministeerium. Peat. IV. § 1. „Karistusvangimaja juurdeehitus 5.000.000 mk.“ kustutada.“

Teine ettepanek: „Operatsiooni fondid. Põllutööministeerium. Peat. III. § 3. „Kalameeste riikliku laenufondi täiendamiseks“ suurendada 5.000.000 mk. võrra.“

Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek selleks puhuks, kui rkl. Baranin'i ettepanek vastu ei võeta. „Peatükk III. Põllumajanduse peavalitsus. 4. Kalameeste riikliku laenufondi täiendamiseks juurde võtta 2.000.000 mk.“ nii et kokku oleks § 4. Kalameeste riikliku laenufondi täiendamiseks 7.000.000 marka.“ Rkl. Baranin'i ettepaneku järgi suurendades 5.000.000 mk. võrra tuleks kokku 10.000.000 mk.

Rkl. Kaarna' poolt on ettepanek: „Üles võtta riigi 1927./28. aasta eelarvesse — erakorralised kulud. Töö-hoolekandeministeerium. Peat. III. Töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. A. Keskasutus. § 1. Uute elukorterite ehitamiseks 10.000.000 mk.“

Sellega on härra rahaminister ühinenud, nii et härra rahaministri vastav ettepanek hääletamisele ei tule.

Rkl. Lehtman'i poolt on ettepanek: „Erakorralised kulud. B. Operatsiooni fondid. Põllutööministeerium. Peatükk III. Põllumajanduse peavalitsus. Sisse võtta viimase paragrahvina „Ühistegeliste eksporttampamajade riiklikuks laenuks 7 miljonit marka“, kusjuures tuleb mõista viimase paragrahvina paragrahvi, mis selle peatüki all veel märgitud ei ole.

Rkl. Klesment'i poolt on ettepanek: „Täiendada töö-hoolekandeministeeriumi erakorralist eelarvet: Töö-hoolekandeministeerium.

Peatükk III. Töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. A. Keskasutus. § 1. Haigekassade iseäralikuks kapitaliks.

(Tööstusl. töö sead. § 114.) . . . 1.000.000.—

§ 2. Haigekassadele toetuseks krooniliste ja külgehakkavate haiguste arstimiseks . . . 1.000.000.—

Kokku peatükk III A. . . . 2.000.000.—

Kokku töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus 2.000.000.—, kokku töö-hoolekandeministeerium 22.399.200 marka.“

Kavatsen hääletada kõige esmalt ettepanekud kustutamiseks, ja teiseks ettepanekud täiendamiseks, arusaadavalt iga ettepanek eraldi... (K. Virma, stp: Asutuste järjekorras.) ...ja selles järjekorras, nagu eelarves näidatud — kõige esmalt erakorralised kulud, siis operatsiooni fondid.

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Jürman**: Ma tähendaksin ühte, et eelarves seni muudatusi kulude juures ei ole tehtud. See on viimane osa kuludest. Lahti on meil 9.206.800 marka, missuguses suuruses võiksime kulude osas suurendusi läbi viia. Praegu on parandus-ettepanekuid tehtud, kui kõik kokku võtta, 23.206.800 marga suuruses, sellega on siis rohkem suurendusi tehtud, kui seda võimalik oleks ära mahutada. 9.000.000 suuruses oleks võimalik kulusid suurendada, parandus-ettepanekuid on aga tehtud 23.000.000 suuruses summas. Seda tuleks Riigikogu liikmetel arvesse võtta, kui meie tahaksime kinni hoida sellest, et eelarvet tasakaalust mitte välja viia. (L. Johanson, stp: Tulude osa saab suurendada.) Kui tulude osa arvatakse suurendada! Meie aga eelarve-komisjonis pinnisime tulusid niivõrd, et neid vist enam suurendada ei saa.

Siis tähendaksin veel, et Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kaks ettepanekut juba isenesest täidaksid eelarve ülejäägi. Esimene ettepanek oli Vabariigi Valitsuse poolt, võtta veereva koosseade täiendamiseks 5.000.000 marka ja Tallinna raudteesõlme ehitamiseks 4.206.800 marka. Teised suurendused on esitatud üksikute Riigikogu liikmete poolt, missugused ettepanekud on osalt üldkomisjonis arutamisel olnud, ja komisjon on nad tagasi lükanud. Nende hulgas ka ettepanek, määrata summa eksporttapamajade ehitamiseks. Selle juures võiksin üksikud arvud ette tuua: Taanis on 46 eksporttapamaja. Meil on kaks. Taanis veeti 1926. aastal välja 3.126.000 siga eksporttapamajade kaudu. Meil kõigest 26.000. Kui meie teeme võrdluse, siis näeme, et meil 120 korda sigu vähem välja veeti, aga tapamaja-

de arv on 23 korda vähem. Tähendab ühe Taani tapamaja peale langeb palju rohkem sigu, kui meil. Praegusel momendil, peab ütleva, olemasolevad kaks eksporttapamaja võiks töötada palju rohkem, kui selleks jätkuks sigu. Isegi ühe eksporttapamaja ümbertöötamise toodang ulatub 30 tuhande sea peale. See näitab, et tõelikku tarvidust teise riikliku laenuga ehitatava ettevõtte, eksporttapamaja järele ei ole. Meil töötab kaks konkureerivat ettevõtet. (Vahelhüüded asunikude keskel.) Seal ei tarvitata riiklikke summasid, Eesti pangast toetust antud ei ole.

Siis teeksin veel ühe märkuse, nimelt, kui palju oli sellel eksporttapamajal oma kapitali kokku pandud. Tegevuskapitali oli 10 miljonit marka. (Vahelhüüded: See oli kõik „Estoonia“ raha!) Ei, „Estoonia“ raha see ei olnud. Põhikapitali oli üle 8 miljoni marga.

Siis tahaksin peatuda teiste ettepanekute juures, mis siin tehti, eestkätt kalameeste laenufondi suurendamise juures. Komisjon võttis seisukoha, kui ta määras 5 miljonit marka, teades, et rohkem raske on määrata. Siis oli veel ettepanek, mis haigekassa erikassa asutamiseks summa määrab. Komisjonis see ettepanek arutusel ei olnud, ja sellepärast ei saa mina komisjoni nimel seda ettepanekut toetada.

Mis puutub nüüd summade ülekandmisesse, missugune summa ulatub 59 miljoni marga peale, siis komisjon sisuliselt selle vastu ei vaielnud, vaid sellel ajal oli see tülis küsimus, millepärast nüüd komisjon sisuliselt selle summa ümberpaigutamise vastu ei ole.

Juhataja **K. Einbund**: Teatan, et ma riigivõlad kavatsen hääletada iseseisvalt ja erakorralised kulud ning operatsiooni fondid iseseisva osana.

Ma panen hääletamisele rahaministri ettepaneku, kustutada teedeministeeriumi erakorraliste kulude eelarves peat. I § 2. alal Mk. 59.000.000.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Asun rahaministri ettepaneku hääletamisele — kustutada riigi 1927./1928. a. eelarvest — operatsiooni fondid, töö-hoolekandeministeerium.

Ptk. III. Töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Protsendita laenuks väikekorterite ehitamiseks Mk. 10.000.000.—

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Asun rkl. Baranin'i ettepaneku hääletamisele —

Erakorralised kulud.

Kohtuministeerium, peat. IV, § 1.

Karistusvangimaja juurdeehitus — 5 miljonit marka, kustutada.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Asun rahaministri ettepaneku hääletamisele — üles võtta riigi 1927./1928. a. eelarvesse —

Erakorralised kulud.

Teedeministeerium.

Ptk. II. Riigiraudtee valitsus.

§ 6. Veereva koosseade täiendamiseks . . . Mk. 5.000.000.—

§ 7. Tallinna raudteesõlme ehitamiseks. . . „ 4.206.800.—

§ 8. Uute raudteede ehitamiseks . . . „ 59.000.000.—

(K. Virma, stp: Palun neid paragrahve eraldi hääletada.) Nõutakse nende paragrahvide eraldi hääletamist.

Asun § 6-da hääletamisele. — Veereva koosseade täiendamiseks üles võtta riigi 1927./1928. a. eelarvesse Mk. 5.000.000.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Asun § 7-da hääletamisele — üles võtta riigi 1927./1928. a. eelarvesse Tallinna raudteesõlme ehitamiseks Mk. 4.206.800.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Asun § 8-da hääletamisele — üles võtta riigi 1927./1928. a. eelarvesse uute raudteede ehitamiseks Mk. 59.000.000.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Asun rkl. Kaarna' ettepaneku hääletamisele — üles võtta riigi 1927./1928. a. eelarvesse erakorralised kulud, töö-hoolekandeministeerium, ptk. III, töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. A. Keskasutus. § 1. Uute elukorterite ehitamiseks Mk. 10.000.000.— millega ka rahaminister ühines. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Asun rkl. Baranin'i ettepaneku hääletamisele — operatsiooni fondid. Põllutöoministeerium. ptk. III. § 4. „Kalameeste riikliku laenu fondi täiendamiseks“ suurendada 5 miljoni marga võrra. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 40 häält, vastu 37, seega on ettepanek vastu võetud.

Selle järele langeb ära rkl. Johanson'i ettepanek, sama fondi täiendamiseks juurde võtta 2.000.000.— marka.

Asun rkl. Lehtman'i ettepaneku hääletamisele — erakorralised kulud. B. Operatsiooni fondid. Põllutöoministeerium. Ptk. III. Põllumajanduse peavalitsus, — sisse võtta viimase paragrahvina „Ühistegeliste eksporditajade riiklikuks laenuks 7.000.000 marka.“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 23 häält, vastu 39 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Asun rkl. Klesment'i ettepaneku hääletamisele, täiendada töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet, võttes haigekassade iseäraliseks kapitaliks 1 miljon marka, ja haigekassadele toetuseks krooniliste ja külgehakkavate haiguste arstimiseks 1 miljon marka. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Klesment'i ettepanek tagasi lükatud.

Asun riigi võlgade osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see riigi eelarve osa vastu võetud.

Panen hääletamisele erakorralised kulud ja operatsiooni fondid ühes vastuvõetud parandustega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see eelarve osa vastu võetud.

Et koosolek üle kahe tunni kestnud, kuulatan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 19.30 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.55 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Juhataja **K. Einbund**: Koosolek jätkub.

Kaasaruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu korralised tulud (vaata lisa nr. 3, lhk. 33—38).

Aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette erakorralised tulud (vaata lisa nr. 3, lhk. 38).

J. Lehtman (as): Lugupeetud rahva-saadikud! Teedeministri ettepanekul võeti vastu summa 5.000.000 marka raudtee veereva koosseisu ehitamiseks. See 5 miljonit figureerib juba käesoleva aasta eelarves sellepärast, et ei jõutud tööd 1. aprilliks ära lõpetada. 1. aprillist pannakse krediitid kinni ja ei saa seda 5 miljonit ära tarvitada. Nii tuli see summa uuesti eelarvesse sisse võtta. Seega on see

raha juba olemas. Ta jääb tänavuse aasta eelarves järele ja tulude ülejääkide juurde. Pärast seda, kui valitsuse poolt oli Riigikogus esitatud käesolev eelarve, võeti vastu lisaelarve nr. 3. Selles lisaelarves kärpis Riigikogu tuntavalt väljaminekuid, järelikult jäi seal üle mitmesuguseid tulusid. Näiteks kärbiti Petseri põllutöökoolile maa ostmiseks küsitud summa jne. Nii et kokku võiks nendest kärpimistest saada 3 miljonit marka. See raha tuli sisse, jäi aga kärpimiste tõttu välja andmata. Sellepärast teen ettepaneku, suurendada eelmise aasta krediitide ülejääki, mis on ette nähtud rahaministri poolt 200 miljoni marga suuruses, 8 miljoni marga võrra.

Rahaminister L. Sepp: Väga austatud Riigikogu liikmed! Pean tähendama, et härra Lehtman'i põhjendus täiesti ekslik on. Krediitide ülejäägid, mis figureerivad praeguses eelarves, ei ole 1. aprilliks lõpetamata jäänud tööd ja väljaminekud, vaid need on, nagu ma juba seletasin eelarve esitamisel, kokkuhoiud. Need on summad, mille võrra meie eelarveaasta jooksul vähem kulutasime, kui olime kavatsenud. See 5 miljonit, kui ta jääb käesoleval aastal kulutamata, on käesoleva aasta krediidi ülejääk. Need 200 miljonit, mis on eelarves, on tuleva aasta kokkuhoid. Meie saame kas mõne asja odavamalt lasta valmistada või jälle jätame mõne kulutuse tegemata jne., ning need 200 miljonit, mis on eelarves ette nähtud, tähendab neid summasid, mis meie tuleva aasta jooksul suudame kokku hoida. Arvatakse, et kui meie tänavu aasta oleme kokku hoidnud, siis sellepärast tulevaks aastaks seda summat suurendada võiks. See arvamine ei ole aga õige. Meie oleme tuleva aasta eelarves selle summa suuremana ette näinud, kui käesoleva aasta eelarves, ja ei ole loomulik, kui meie eelarvet, milles kulud üles seame, mida tarvilikuks peame, hakkame aasta jooksul kokku suruma. Muidugi, rahaministeerium on pidanud seda tegema, igalpool on nõudmisi tagasi lükanud, on pidanud kokku hoidma, et eelarve täidetud saaks, kuid seda summat veelgi suurendada oleks täiesti ettevaatamata. Panen ette jääda esialgse krediitide ülejäägi summa juurde.

J. Lehtman (as): Kui herrale rahaministrile ei ole see krediitide ülejääk vastuvõetav — ma isiklikult usun, et ta vastuvõetav peaks olema ja võimalik on rohkem kokku hoida selle 8 miljoni marga võrra — siis võin teha ka teise ettepaneku, nimelt erakorralised tulud, operatsiooni fondide ja laenude tagasimaks suurendada 7 miljoni marga võrra. Eelarvekomisjon kärpis selle summa vastu valitsuse

tahtmist, sest valitsus oli omal ajal ette näinud, et see 7 miljonit marka sisse tuleb. Kui vast herrale rahaministrile see suurendus rohkem meeldib, siis teen ettepaneku 7-miljoniline suurendus siin ette võtta.

A. Jürman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! See viimane ettepanek, mis härra Lehtman tegi, ei ole põhjendatud sellega, et valitsus ei vaielnud vastu, komisjon kärpis selle summa oma algatusel. Praegu ei ole mul kahjuks üksikasjalikult need summad käes, aga ma toon näitena ühe ette, see on riigi trükikojal saadaolev 2 miljonit. See summa pidi sellepärast maha kustutatama, et meie Riigikogus muutsime riigi trükikoja põhikirja, mille tagajärjel riigi trükikoda ei maksa pennigi enam tagasi. Härra Lehtman toob ette, et see 7 miljonit marka võib sisse tulla, aga kust seda saab, kui Riigikogu ise seadusega kustutas miljonid maha. See oli täiesti põhjendatud kärpimine, ja ma hoiatan Riigikogu, et ta ei läheks sellele libedale teele, et suurendaks sisetulekuid ilma, et näha oleks summade sisetulekut, ja riigi aruanne võiks lõppeda puudu-jäägiga.

Juhataja K. Einbund: Lõpusõna on aruandjal.

Kaasaruandja V. Hasselblatt: Ma vaidlen rkl. Lehtman'i ettepaneku vastu neil põhjustel, mis härra rahaminister siin seletas.

Juhataja K. Einbund: Hääletamisele tuleb rkl. Lehtman'i ettepanek, suurendada erakorraliste tulude krediitide ülejääki mk. 200 miljonit — 8 miljoni marga võrra. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 22 häält, vastu 28 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Lehtman'i ettepanek, erakorralised tulud § 1 operatsiooni fondide ja laenude tagasimaks 66.791.900.— suurendada Mk. 7.000.000 võrra. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 34, vastu 28 häält, seega on ettepanek vastu võetud. Asun erakorraliste tulude eelarve hääletamisele.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on erakorralised tulud vastu võetud.

Kaasaruandja V. Hasselblatt: Teen ettepaneku, täiendada eelarvet teise peatükiga. „II. Käesolev eelarve hakkab maksuma tema vastuvõtmisega.“

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on II osa vastu võetud.

Kaasaruandja V. Hasselblatt: Minul on au ette kanda eelarve-komisjoni poolt vastu-

võetud sooviavaldus: „Riigikogu avaldab soovi, et kõik piimasaaduste väljaveo erimaksu arvel ülalpeetavad eriteadlased ja revidendid üle viidaks kontrolljaama koosseisu, välja arvatud 4 revident-instruktorit ja 1 karjatoidu pindalade nõuandja.“

Aruandja **A. Jürman** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu lisa nr. 1. Eesti vabariigi 1927./1928. a. kulude ja tulude eelarve juurde (vaata lisa nr. 3, lhk. 39—40).

Juhataja **K. Einbund**: Seega on Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./28. a. II lugemisel vastu võetud. (J. Voiman, stp: Kus sadamatehaste ja laevasõiduameti eelarved on?)

Sõna on korra kohta rkl. Penno'l.

2. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine.

R. Penno (as): Ma teen ettepaneku, praegu koosolek lõpetada ja määrata veerand tunni pärast uus koosolek, päevakorda võttes: 1) Eesti vabariigi eelarve 1927./28. aastaks — III lugemisel.

2) Maavolikogude kodukorra muutmise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

3) Riigiteenijate haiguskindlustusseadus — II lugemisel. Veerandtunniline vaheaeg on koosolekute vahel tarvilik, et võimalik oleks parandusi, mis tehtud, sisse kanda.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Sekretär **M. Juhkam**.

